

Beschrijving der verzamelingen van Ds. L. Schouten Hzn., predikant te Utrecht, ...

<https://hdl.handle.net/1874/234031>

mm 10501

ARCHAEOLOGISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

BESCHRIJVING
DER
VERZAMELINGEN

VAN

DS. L. SCHOUTEN HZN,
Predikant te Utrecht,

voorzoover deze op bepaalde tijden te bezichtigen zijn;

SAMENGESTELD

ten dienste der bezoekers,

DOOR

H. J. S.

UTRECHT,
REMINK & ZOON.
(Over de Domkerk.)
1886.

T.
D.
g.

2

Eg. D

G. A. HULSEBOS

BESCHRIJVING
DER
VERZAMELINGEN
VAN
Ds. L. SCHOUTEN Hzn.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3011 231 6

overgeplaatst uit
vakgebiedsbibliotheek
BESCHRIJVING

ARCHAEOLOGISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

ACA 2939

DER

VERZAMELINGEN

VAN

CAT

DS. L. SCHOUTEN HZN,

Predikant te Utrecht,

NEB
ΔJ
20

voorzoover deze op bepaalde tijden te bezichtigen zijn;

SAMENGESTELD

ten dienste der bezoekers,

DOOR

H. J. S.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
(Over de Domkerk.)
1886.

INHOUD.

	Blz.
De Tabernakel van Ds. L. Schouten.	7
De Tabernakel van Prof. B. S. Cremer.	10
De Tempel Salomo's van Prof. D. Mill.	12
Eenige modellen van Hebreeuwsche oudheden	15
De Tempelberg, of berg Moriah, te Jeruzalem.	17
Joodsche Oudheden en voorwerpen uit Palestina	20
A. Oudheden (ook niet Joodsche).	20
B. Penningen en munten	25
C. Voortbrengselen.	28
D. Insecten, Versteeningen, Varia	31
E. Joodsche zaken (niet uit Palestina)	34
Egyptische Oudheden	35
A. Lijkvazen.	35
B. Lijkgesteenten	36
C. Lijkbeeldjes	38
D. Gedeelten van Mumiën.	39
E. Godenbeelden	40
F. Scarabeën etc.	41
Kerkelijke Oudheden	43

De Tabernakel van Ds. L. Schouten.

Met het oog op de bezichtiging van den Tabernakel van Ds. Schouten en de verklaring die daarbij gegeven wordt, mag het overbodig geacht worden hier eene uitvoerige beschrijving te geven.

Slechts het volgende zij hier vermeld.

De Tabernakel is op ongeveer $\frac{1}{5}$ der ware grootte gemaakt, geheel volgens de beschrijving in Exodus, althans voorzoover aldaar gegevens te vinden zijn. De stoffen, bij de vervaardiging gebezigd, zijn zelfs voor een deel uit 't H. Land afkomstig. Zoo is b.v. het geitenharen dekkleed van den Tab. expresselijk voor het doel geweven van onvermengd ¹⁾ geitenhaar van geiten uit Syrie. Zoo is 't hout van 't Brand-offer-altaar uit Jeruzalem; de aarde waarmede dit altaar gevuld is, van den Tempel-berg aldaar, en de ruwe steenen waarmede die aarde is bedekt, zijn van de groote steenen van den buitensten ringmuur van Salomo's Tempel, „klaag-

1) Steeds wordt, van wege de moeilijkheid om dat haar onvermengd te bewerken, kemelshaar daaronder vermengd.

plaats der Joden." De voorhangsels en het onderste dekkleed zijn van zeer fijn linnen en allerkunstigst geborduurd. De beide andere dekkleeden, die op dat van geitenhaar volgen, zijn van roodgeverfde ramsvellen en van zwarte zeekoeienhuiden. Het inwendige van den Tab. is, evenals de pilaren, het Reukoffer-altaar, de Tafel der toonbrooden en de Arke des Verbonds, van hout, met goud overtrokken. De Gouden Kandelaar is van massief zilver, in 't vuur verguld, vele kleinere zaken in het gebouw zijn van goud, andere zijn van zilver in 't vuur verguld. Ook in den Voorhof is alles naar de beschrijving in Exodus, zoowel de zestig koperen pilaren met zilveren kapiteelen, aan welke de linnen behangselen en de geborduurde „deur des Voorhofs" hangen, als het Brandoffer-altaar en het Waschvat. Om aan alles levendigheid bij te zetten, zijn er uit hout gesneden beelden van Priesters en Levieten en gewone Israelieten in verschillende werkzaamheden voorgesteld.

Wat de geschiedenis der oprichting betreft zij hier vermeld, dat Ds. Schouten reeds op jeugdigen leeftijd het model van de Arke des Verbonds deed maken, dat bl. 14 vermeld zal worden. Als student te Utrecht deed hij het eigenlijke gebouw des Tabernakels en een aangekleed beeld van den Hoogepriester, met goud en edelgesteenten voorzien, (het kleinste op bl. 14) maken. Te Veenendaal werd voor 't eerst de Voorhof opgericht.

Deze Tab. werd vermeld in de „Jaarboeken voor Wetenschappelijke Theologie." IX. 3. bl. 593 verv. (1851) door Dr. H. H. Kemink; in de „Köln. Zeitung" en de „Pfälzer-zeitung" van 16 en 18 Feb. 1853. In n° 72—75 van de „Haus-Blätter" („Unterhaltungs-Beilage" bij n° 246 etc. der „Pfälzischen Post") door E. Kappesser, Stadtvicar te Pir-

masens; in het „kerkelijk weekblad” 27 Aug. 1869 door Ds. H. C. Voorhoeve te Amersfoort; in het feuilleton van het Utr. Prov. en Sted. Dagblad 2 Mei 1884 door den Heer J. W. R. Gerlach; in het „Gids- en Reisboek voor de stad en de Provincie Utrecht”, en in vele nieuwsbladen. T. Verzeveldt bezong den Tab. in zijne „Uitboezeming na het bezigtigen van den voortreffelijk nagemaakten Tabernakel Israëls, van Ds. L. Schouten Hzn., Bedienaar des Goddelijken Woords bij de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te Rotterdam en na 't hooren van Z.Eerw. Bijbelsch onderricht dienaangaande,” waarvan in 1877 de 2^e druk verscheen.

De Tabernakel van Prof. B. S. Cremer.

Bernard Sebastiaan Cremer werd in 1683 te Zutphen geboren. Hij was eerst predikant te Stavenisse, daarna te Asperen. In 1718 werd hij benoemd tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te Harderwijk. In 1724 werd hij bovendien benoemd tot Hoogleeraar in de Profetische Godgeleerdheid en Gewijde Oudheden. Hij stierf 14 Sept. 1750.

Voornamelijk ten behoeve zijner studenten deed hij eene nabootsing vervaardigen van het oudste Israëlitische heiligdom, welke hij in eene der Academiezalen plaatste.

De Tabernakel van Cremer is ongeveer $\frac{1}{20}$ der in het O. T. aangegeven grootte. Het Brandoffer-altaar, het Waschvat, de pilaren van den Voorhof en eenig klein gereedschap is van koper; het eigenlijke Heiligdom, met al wat daarin behoort, van verguld hout. Zoowel deze zaken als de met priesterfiguren doorweven linnen gordijnen van den Voorhof, de geborduurde „deur des voorhofs”, de geborduurde voorhangsels, de dekkleeden van het gebouw, een Hoogepriester en een Priester zijn uitnemend bewaard gebleven.

Na den dood van Cremer kwam de Tab. in handen van zijn' zoon, Frans Lodewijk. Deze werd geb. te Asperen 12 Mei 1715; 27 Nov. 1750 benoemd tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid (ook in de Profetische) en Gewijde Oudheden en tot Academie-prediker te Harderwijk. Vandaar ging hij in 1763 naar Groningen, waar hij dezelfde ambten bekleedde. Hij overleed aldaar 20 Juni 1776 en liet den Tab. na aan zijn zoon Goswin. Deze, geb. 1751, werd predikant te Vianen, alwaar hij 22 Aug. 1812 stierf. Zijn eenig kind, Jacoba Geertruida, erfde toen zijn Tabernakel. Zij liet dezen opgericht, totdat zij eens, door eene zware ziekte aangetast, dien in een kist deed inpakken. Zoo bleef deze Tab. ingepakt, totdat Ds. Schouten (sedert 30 Dec. 1857 predikant te Vianen) kennis kreeg van zijn bestaan.

Mej. Cremer, ongehuwd gebleven, en zeer met Ds. S. bevriend, meende haren Tabernakel niet aan betere handen te kunnen toevertrouwen, dan aan de zijne. Zij gaf dien daarom met nog andere zaken van haren overgrootvader ten geschenke. Zij stierf te Vianen 29 Juli 1871, oud 88 jaar.

De Tempel Salomo's van Prof. D. Mill.

David Mill werd 13 April 1692 te Koningsbergen (Oost-Pruisen) geboren. Na aflegging van zijn proponent's-examen werd hij om zijne buitengewone kennis van Oostersche talen benoemd tot Hoogleeraar te Utrecht (21 Maart 1718). In 1727 werd hij tevens benoemd tot Hoogleeraar in de Gewijde Oudheden en in 1729 in de Godgeleerdheid. Hij stierf 22 Mei 1756.

Met veel kosten deed hij een groot model vervaardigen van Salomo's Tempel, hetwelk hij plaatste op een bovenvertrek der „Anatomie”, welk gebouw zich destijds bevond aan 't einde der Lange Nieuwstraat, ter zelfder plaatse waar thans 't „Botanisch laboratorium” staat. Over de grootte kan men oordeelen naar hetgeen te lezen is in den „Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden, deel II bl. 361: „'t gevaarte is omtrent veertig voeten lang en vijf en twintig voeten breed. De binnenste Voorhof is vijf, en het Tempelgebouw zelve zestien voeten lang. In alles is de waare evenredigheid in acht genomen, zijnde de elle ¹⁾ op een duim gerekend. Men kan binnen den Voorhof tot

1) Nam. de el in het O. T.

voor het Tempelgebouw gaan, en de sieraaden en gereedschappen van nabij bezichtigen."

De Tempel wordt ook vermeld in de Vroedschapsnotulen van 1757 en in den „Geheymschrijver van Kerk en Staat", (1759) deel I bl. 19. Na den dood van Prof. Mill gaf zijne weduwe den Tempel aan de stad ten geschenke, waarvoor zij 200 gouden ducaten als tegengescchenk ontving. Sebald Rau, de opvolger van Mill, werd bij vroedschapsresolutie van 19, 26 Sept., 10 Oct. 1757 belast met het opzicht om „deselve soo ten dienste van de Studenten in de Theologie als van Vreemdelingen van consideratie te demonstrenen". Prof. Rau werd in 1810 opgevolgd door Prof. J. H. Pareau. Tijdens diens professoraat werd de Tempel overgebracht naar de Academische bibliotheek, in het koor der Janskerk. Toen in 1819 een en ander werd overgebracht naar het voormalig paleis van koning Lodewijk, werd de Tempel door onkundig werkvolk zóó vernield, en tevens zóó bebroofd dat „er aan geene herstelling te denken valt" (zie „v. d. Monde, straten en stegen van Utrecht" I bl. 331). De Tempel, of liever zijne ruïne, werd als oud hout in een hoek van den zolder geplaatst, waar hij bleef, totdat de gemeente archivaris Mr. S. Muller hem in 1876 met goedkeuring van Heeren Curatoren der Academie, naar het stedelijk museum op het stadhuis deed overbrengen. De overblijfselen van het gebouw zelve werden ook daar op den zolder geborgen, doch het vaatwerk, alsmede een beeld van den Hoogepriester ¹⁾ in een der zalen ten toon gesteld.

1) Dit beeld behoorde (zooals uit de proportie duidelijk blijkt) niet bij den tempel, maar was 't bijzonder eigendom Prof. Rau, wiens kleinzoon Mr. Rau van Gameren, 't aan de Academie had afgestaan.

Nadat Ds. Sch. in 1879 alhier predikant was geworden, is hij door de hooggewaardeerde bemoeienissen van Mr. F. Muller Szn. dezen Tempel machtig geworden, tegen ruiling met dingen die van meer belang waren voor de bibliotheek, en na betaling van indertijd gemaakte onkosten.

Het heilig vaatwerk is zooveel mogelijk hersteld; eveneens eenige stukken van het gebouw, zooals de voorgevel van het Heilige, enz. Overgebleven zijn o. a.: de groote Cherubim van het H. d. H. met de Arke des Verbonds, het Reukoffer-altaar; eenige Tafels der toonbrooden, en kopervergulde zevenarmige Kandelaars, het groote Brandoffer-altaar, de groote koperen Zee met 12 runderen, een der tien koperen waschvaten, op een onderstel met vier raderen, en kunstig met Cherubim, Leeuwen, Runderen en Palmboomen, van metaal gegoten, enz. Deze zaken zijn, benevens de kunstig aan beide zijden, of door en door geborduurde voorhangsels des Tempels, bij den Tabernakel van Ds. Sch. te bezichtigen.

Eenige modellen van Hebreeuwsche Oudheden.

1. Een model van kunstig gegraveerd geel koper, van een der tien koperen Waschvaten van Salomo's Tempel, afkomstig van Prof. B. S. Cremer en geschenk van diens achterkleindochter Mej. J. G. Cremer.

2. Een zeer klein model van de Arke des Verbonds en een van het Reukofferaltaar, hoogst waarschijnlijk afkomstig van den Tabernakel van Prof. E. L. Vriemoet ¹⁾.

Geschenk van Ds. J. H. van IJssel, Emeritus-predikant van Workum.

3. Vrij groot beeld van den Hoogepriester, hoog M. 0.54, afkomstig van Prof. Rau, en reeds vermeld op bl. 11.

4. Een klein beeld van een Priester, afkomstig als voren.

1) Emo Lucius Vriemoet, geb. 1699 te Embden, was pred te Loenen aan de Vecht en Harlingen, en werd in 1730 Hoogleeraar in de Oostersche talen te Franeker, in 1740 ook in de Joodsche oudheden (in 1738 Theol. doct. hon. causa). In „Frieslands Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker” door Mr. W. B. S. Boeles; staat dl. II bl. 438,; „Hij liet op eene vrij groote schaal ten dienste van het onderwijs in de Hebr. Antiqq. een houten Tabernakel maken, die naderhand voor de Academie aangekocht en op de bibliotheek geplaatst werd. Dit voorwerp is — naar ons werd verzekerd — ten laatste door den tand des tijds vergaan.”

5. Bovenkleederen voor een klein beeld van den Hoogepriester, afkomstig als voren.

6. Aan beide zijden allerkunstigst geborduurd en als nieuw bewaard gebleven dekkleed in tien banen of afdeelingen, blijkbaar voor een kleinen Tabernakel. Naar de figuren en de manier van bewerking te oordeelen, uit de dagen van Prof. Mill. Geschenk van Mr. S. J. E. Rau (kleinzoon van Prof. S. Rau) op den huize Lent, te Lent bij Nijmegen.

7. Geborduurd Voorhangsel voor den Tempel, bestemd om gehangen te worden voor de deuren van het H. d. H. Afkomstig van Prof. S. Rau, geschenk als voren.

8. Zeer klein model van den gouden Kandelaar, zooals de Heer C. Schick dien in zijnen evenzeer kleinen Tabernakel te Jeruzalem heeft. Geschenk van genoemden Heer.

9. Model van de Arke des Verbonds, van den Gouden Kandelaar, en van kleinere voorwerpen, vroeger gediend hebbende in den Tabernakel van Ds. Schouten.

10. Groot en kostbaar beeld van den Hoogepriester.

Dit beeld alleen is reeds een bezoek waardig. De stof voor den witten priester-rok is expresselijk tot het doel geweven. In elk van de 12 edelgesteenten van den borstlap is één, en in die van de schouders zijn in elk 6 namen van de stammen Israëls voluit gegraveerd.

11. Klein, mede aangekleed, beeld van den Hoogepriester, naar de proportie van den Tabernakel van Ds. Schouten, toen hij student te Utrecht was vervaardigd.

12. Model van den borstlap des Hoogepriesters in natuurlijke grootte.

Ook hier zijn de namen in de steenen voluit gegraveerd.

De Tempelberg of berg Moriah te Jerusalem.

Aangezien de bezoekers dezer verzamelingen zich kunnen voorzien, of reeds voorzien zijn, van „Eenige aanwijzingen tot kennis van de voornaamste deelen van 't Model des Tempelbergs te Jeruzalem, etc.” moge hier het volgende genoeg zijn.

Het model van den berg Moriah is in 1879 vervaardigd op $\frac{1}{200}$ der ware grootte onder leiding van *Conrad Schick*, Bouwmeester van Z. M. den Koning van Wurtemberg, Directeur van de Industrieschool der Engelsche Zending onder Israël te Jerusalem, Architect van de Turksche regeering aldaar, etc. Het is in alle opzichten nauwkeurig nagemaakt en mag een *kunststuk* genoemd worden.

De oppervlakte vertoont den toestand zooals die sedert de helft der zevende eeuw onzer jaartelling geworden is, en omvat de plaats waar de Tempel gestaan heeft, benevens de met de Tempelplaats door Herodes I vereenigde burcht Baris of Antonia ¹⁾.

1) Ter opheldering moet er hier aan herinnerd worden dat Salomo, om een geschikte, bijna vierkante, Tempelvlakte te krijgen, zware muren

Het model is zoo gemaakt dat de gansche oppervlakte bij gedeelten weggenomen kan worden, waarna men de in de laatste jaren ontdekte oudste muren en poorten der stad zien kan, benevens waterleidingen, gangen, gewelven en de helling van den berg.

Op de oppervlakte ziet men de „Kubbet es Sachra”, ook wel: Omar-Moskée genoemd (de eigenlijke Omar-Moskée is een klein gebouw aan de zuidzijde naast de Moskée El-Aksa) waarin zich de *Sachra* of „heilige steen” bevindt. Verder de „gerichtsstoel van David”, de beroemde Member of kansel, de „koepel Josefs”, de Moskée El-Aksa (vroeger eene Maria-kerk, een prachtige Basiliek met 7 ingangen aan den voorkant en 5 rijen marmeren pilaren) met den „kansel van Omar”, den „Robinsonschen brug-boog”, de Moghrabiner-poort, waaronder een oude, door puin versperde, tempelpoort, met de Barak-Moskée; de klaagplaats der Joden (waar de Joden iederen Vrijdag den val van stad en Tempel gaan beweenen), den „Wilson’schen boog”, over welken een weg van de bovenstad naar de Tempelplaats gaat, de „koepel van Mozes” (eene Moskée), het Gerichtshuis, de „Sobil der Sultane” (plaats voor godsdienstige wasschingen); het Regeerings- en Politie-gebouw; de kazerne (op de plaats der vesting Baris of Antonia), bij welke de poort is, waar de „via dolorosa” begint; scholen en woningen (waar in den bloeitijd der Mahomedanen eene Universiteit was); de poort Bab. Atm. (de oude poort „Todi” des Tempels); de poort Bab-Asbat (poort

deed oprichten op de helling van den berg, waarna de ruimte tusschen die muren en den top opgevuld werd. De burcht Baris stond op een anderen top. Herodus liet het tusschengelegen dal opvullen, en maakte zoo de Tempelplaats tot een langwerpig vierkant.

der Stammen); oude, heilige graven der Mohamedanen; het badwater Bethesda, waar nog 2 ingangen van de „vijf zalen” (Joh. 5:2) aanwezig zijn; de „Gouden Poort” des Tempels, thans eene Moskee en aan de buitenzijde toegemetseld; de „gerichtsruil van Mohamed”, etc.

Onder de oppervlakte ziet men de helling van den berg, alles nagemeten en op $\frac{1}{200}$ overgebracht; oude stadsmuren; waterleidingen; de „stallen van Salomo” en (onder de Moskée El Aksa) de dubbele tempelpoort „Hulda”, thans toegemetseld, met een langen, dubbelen, thans onderaardschen, toegang tot den Tempel, geheel overwelfd, welk overwelfsel in het midden door eene lange rij monolithen gedragen wordt. Voor bijzonderheden raadplege men het boven opgenoemde boekje.

Joodsche oudheden en voorwerpen uit Palestina. ¹⁾

A. Oudheden (ook niet-Joodsche).

1. Doodsbeenderenkist van kalksteen.

Een der 14 kisten, welke in 1882 te Jerusalem in eene grafspelonk gevonden zijn, in een stuk land, toebehoorende aan de „London Jews Society.”

Het deksel is geschonden. Op de zijden is eene omlijsting uitgehouwen, waarbinnen zich twee rozetten bevinden.

In de „Tidings from Zion” 1883, 15 Januari, beschrijft Rev.

A. Hastings Kelk de vondst dezer doorkisten aldus:

„The week before last in digging holes for trees they ²⁾ came upon a square opening which seemed to be connected with some cavern. On the hole being enlarged so as to admit of a man going through, it was found to be at the top of a cavern in which were fourteen of these stone coffins. It proved to be a double cavern, each part being about 8 feet across; in each were two openings for the burial of bodies, all containing bones

1) Bijna alle voorwerpen, waarbij niets vermeld staat, zijn overgezonden door den Heer Schick.

2) d. i. de arbeiders.

or dust, besides the small stone coffins which are about $1\frac{1}{2}$ to $2\frac{1}{2}$ feet long by 9 inches wide and a foot deep. These coffins all contained bones. We have arranged that they shall remain as they are, as there is no reason for disturbing them ¹⁾. These places must be of great antiquity, though the coffins are beautifully cut and some of them elaborately ornamented. There are no inscriptions, though on one coffin some Phoenician characters seem to have been roughly scratched, together with a rude picture of a ship."

Zie over dergelijke doodkisten: F. de Sauley „Jérusalem," bl. 281, verv.

2. Afgietsel van een steen met Grieksch opschrift uit den Voorhof der Heidenen van den Tempel te Jerusalem.

Het opschrift luidt aldus:

ΜΗΘΕΝΑ ΑΛΛΟΓΕΝΗ ΕΙΣΠΟ
 ΡΕΤΕΣΘΑΙ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕ
 ΡΙ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΤΡΥΦΑΚΤΟΥ ΚΑΙ
 ΠΕΡΙΒΟΛΟΥ ΟΣ Δ ΑΝ ΛΗ
 ΦΘΥ ΕΑΥΤΩΙ ΑΙΤΙΟΣ ΕΣ
 ΤΑΙ ΔΙΑ ΤΟ ΕΞΑΚΟΛΟΥ
 ΘΕΙΝ ΘΑΝΑΤΟΝ.

(Dat geen vreemdeling ga binnen de rondom het heiligdom [zijnde] omheining en omtrek. Al wie [daar] gegrepen is zal aan zich zelven te wijten hebben den daarop volgenden dood.)

De steen werd 26 Mei 1871 ontdekt in het onderste gedeelte van een muur, van eene zeer oude, reeds vervallen Mahomedaansche school, ongeveer 50 M. van den tempelplaats verwijderd, door den welbekenden archeoloog Ch. Clermont-Ganneau. De Pacha van Jerusalem heeft er zich terstond meester van

1) Niettegenstaande is deze kist toch afgestaan; de beenderen zijn echter achtergebleven.

gemaakt. Tot nog toe weet men niet waar deze hoogst belangrijke steen gebleven is. De ontdekker had er echter een afgietsel van gemaakt, hetwelk zich bevindt in de „Salle Judaïque” van het „Musée du Louvre” te Parijs.

Door de welwillendheid van den conservator bij dit museum, den Heer A. Héron de Villefosse, en door de goede zorgen van de Heeren Rollin en Feuadant, archeologen te Parijs, is dit tweede afgietsel in 1882 gemaakt.

Zie over dezen steen ¹⁾: „Biblical Monuments” bij W. Harris Rule D. D. and J. Corbet Anderson, bl. 146 vv.; „The Athenaeum” 8 Juli 1871; Ch. Clermont-Ganneau „Une Stèle du Temple de Jérusalem” in de Revue Archéologique. Avril et Mai 1872 en van denzelfden in het nummer van 11 Janv. 1873 van „Le Monde Illustré.”

3—7. Zeer oude graflampjes, van verschillenden vorm en grootte, in grafspelonken te Kefferim en op den Olijfberg gevonden.

8. Gedeelten van graflampjes, gevonden als voren.

9—15. Gebakken traankruikjes, in graven op den Olijfberg gevonden.

16. Albasten traankruikje, schoon van vorm en ongeschonden, gevonden door Scheik Fellah in een graf te Kefferim (het oude Abel-Sittim; Num. 25 vs. 1 en 33 vs. 49).

17. Potje van gebakken aarde, met oor, gevonden als voren.

18. Potje van gebakken aarde, kleiner dan voren, gevonden als voren.

19. Afgodsbeeldje van gebakken aarde, gevonden als voren.

20. Groot stuk steen van den buitensten ringmuur van

1) Over dergelijke opschriften raadplege men: Flavius Josephus „Joodsche Oorlogen” V. 14 en „Joodsche Oudheden” XV, 15.

Salomo's Tempel, en wel van 't gedeelte, waar de „klaagplaats der Joden” is.

Met veel moeite is het den Heer Schick gelukt een stuk van zulk een grootte machtig te worden. Door een' Turkschen soldaat heeft hij dit, van een' door eene aardbeving losgeraakten steen, doen afzagen, en wel des nachts, uit vrees voor de aldaar wonende Joden.

21. Verschillende stukken steen van dezelfde afkomst.

(Dergelijke stukken liggen ook in het Brandoffer-altaar van den Tabernakel van Ds. Schouten.)

22. Twee aaneensluitende, bewerkte steenstukken, te zamen een gedeelte vormende van eene dikke steenen buis.

Bij opgravingen gevonden nabij den Davidstoren.

23—30. Overblijfselen van zeer oud vaatwerk, 30—36 voet diep in den grond gevonden, nabij de Christus-kerk op den berg Sion.

Hierbij halzen van gebakken aarden kruikjes en stukken van rood aardewerk.

31—38. Als voren, op verschillende plaatsen gevonden. Hierbij een gedeelte van een groengranieten vaas, met langwerpige ruiten geslepen, ook kruikjes, etc.

39—43. Verscheidene voorwerpen, bij opgraving gevonden. Hierbij een hals van een zeer oude glazen flesch, een stuk van een kruikje met hals en oor, e. a.

44—46. Stukken van groene, blauwe en bruine verglaasde tegels, bij opgraving gevonden op de Tempelplaats.

47. Beschilderde steenen, gevonden 24—30 voet diep bij de Christus-kerk.

48. Tegel van witten kalksteen, waarop een anker ¹⁾ is uitgehouwen.

1) Het anker en een visch waren geliefkoosde zinnebeeldige teekenen bij de eerste Christenen.

Gevonden bij de fondamenten der oude Petrus-kerk.

49. Steentjes van verschillende kleur, uit een mozaïk-vloer. Gevonden als voren.

50. Groote collectie steentjes, afkomstig van eene vloer van Mozaïek, gevonden bij opgravingen op de Tempelplaats en waarschijnlijk afkomstig van de Tempelkamer, in den Talmud „Gazith” genoemd.

51. Steentje van het Coenaculum, waar Christus, volgens de overlevering, het H. Avondmaal heeft ingesteld.

Medegebracht door, en geschenk van Mevrouw Bouma-Wiks, op hare reis in 1850.

52. Stuk groen graniet, gevonden in de „stallen van Salomo”, onder den N. O. hoek van de Tempel-plaats (zie bl. 17.)

53. Verguld rond stuk steen, in een der gewelven van den Tempelberg gevonden.

54. Stukken wit marmer, gevonden als voren.

55. Stuk rood marmer, gevonden als voren.

56. Stuk groen graniet, gevonden als voren.

57. Verschillende steenen, gevonden als voren.

58. Stukjes steen, uitgehold door het voortdurend loopen van water, te Jerusalem gevonden onder een zeer oud waterkanaal van den Tempel.

59. Afgietsel in gips van een grafsteen gevonden in een tuin te Jaffa. Het Chaldeeusche opschrift is, (in later schrift):

חרא קבורתא דמרן ברה
רבני טרטן ברבני 1) יח נפש וטוט
לברכא שלום

1) Op deze plek was het afgietsel gebarsten. Volgens den Heer Schick is de grafsteen uit de eerste eeuw onzer jaartelling.

waarvan de vertaling luidt: Een graf van den heer, den zoon van rabbi Tartan, huisgenoot van Nephesch (נפחש), den zoon van de kracht. Vrede [zij hem].

60. Model in melksteen van een heuvel ten zuid-oosten van Jerusalem, welke door generaal Gordon voor den heuvel Golgotha gehouden werd. In den heuvel is „de grot van Jeremia.”

61. Twee modellen, het eene van melksteen, het andere van roodachtigen steen, zooals de „Sachra” zelve is, van de „Sachra” of heiligen steen, welke zich bevindt in de „Kubbet es Sachra” (zie bl. 16).

Oorspronkelijk was die steen de dorschvloer van Arauna; hij is later de grondslag geweest van 't Altaar des brand-offers.

62. Model van melksteen van de „El-Kas”, eene fontein op de Tempelplaats, uitloop van de waterleiding uit den „Vijver van Salomo.”

63. Stukken Romeinsch rood aardewerk, meest van groote kruiken, te Jerusalem opgegraven.

B. Penningen en Munten.

64, 65. Twee zilveren sikkels, afkomstig van Prof. B. S. Cremer.

66. Judea Capta, in 74 te Rome gemunt; tijdens de regering van Titus. Koper.

V.z. hoofd van Titus, omkransd, met omschrift: T. CAES. IMP. AUG. F. TR. P. COS. VI. CENSOR. t.z. palmboom, waaronder rechts eene weenende vrouw (Judea voorstellende), zittende, het hoofd in de linkerhand, met den linkerarm

op de linker knie steunende. Links eenige wapenen. In de afsnede S. C. omschrift JUDEA CAPTA.

Zie Madden. *Coins of the Jews* 2^e ed. bl. 221.

Hierbij een zilveren denarius met hoofd van Titus.

67—80. Munten bij opgraving te Jeruzalem gevonden; alle koper.

67. *Johannes Hyrcanus* I 135—106 v. Chr. Hoogepriester en Vorst.

V.z. een krans, waarin, in 't Hebreeuwsch: „Johanan de hoogepriester en de senaat der Joden.” t.z. twee hoornen van overvloed, waartusschen een papaverbol.

Madden bl. 76.

Levy, *Geschichte der Jüd. Münz.* bl. 51 en 52.

68. *Alexandra*, weduwe van *Alexander Jannaeus* 79—71 v. Chr.

V.z. anker, waarom: ΒΑΣΙΛΙΣ. ΑΛΕΞΑΝΔ. t.z. een zon met 8 stralen.

Madden 92. Levy 61.

69. *Herodes de Groote*, 37 v. Chr. 4 n. Chr.

V.z. anker, waarom ΗΡΩΔ (ΟΤ) ΒΑΣΙ (ΛΕΩC). t.z. als n°. 53.

Madden 112, 1. Levy 71.

70. *Archelaus*, koning van Judea 4 v. Chr. — 6 n. Chr.

V.z. druiventros met blad, waarnaast ΗΡΩΔΟΤ. t.z. helm met vederbos en stormbanden, waaronder ΕΘΝΑΡΧΟΤ.

Madden 117, 2.

71. Regeering van keizer Augustus. *Marcus Ambivius*, 2^e landvoogd van Judea 9—12.

V.z. Korenaar, waarom ΚΑΙCΑΡΟC; t.z. palmboom, waarbij L (jaar) ΑΙ (36).

Madden 175.

72. Regeering van keizer Augustus. *Annius Rufus*, 3^e landvoogd van Judea 12—15. als n° 57; doch L (jaar) M (40).

Madden 176, 1.

73. Regeering van keizer Tiberius. *Valerius Gratus*, 4^e landvoogd van Judea 15—26.

V.z. krans, waarin TIB—KAI—CAP; t.z. gebogen palmtak, waarbij IOT—AIA en L (jaar) IA (11).

74. Regeering van keizer Tiberius. *Pontius Pilatus*, 5^e Landvoogd van Judea 26—36.

V.z. J (Julia, moeder van keizer Tiberius), waarom TIB EPIOT KAICAPOC; t.z. krans, waarin L (jaar) IH (18) d.i. jaar 31—32 van onze tijdrekening.

Madden 183.

75. *Herodes Agrippa I*, koning van Judea 41—44.

V.z. zonnescherm met franje, waarom BACIAEΩC AΓPPIA; t.z. drie korenaren op één stam waarbij L (jaar) S (6).

Madden 131.

76. *Claudius of Antonius Felix*, 11e landvoogd van Judea 52—60.

V.z. twee kruiselingsgeplaatste palmtakken; tusschen de stelen L (jaar) IA (14), waaromheen TI. KΛATΔIOC KAICAP ΓEPM, t.z. krans, waarin IOT—AIA AΓ—PIIIINA.

Madden 184, 2.

77. Regeering van keizer Claudius. *Nero en Britannicus* Caesars. 54—55.

V.z. twee schilden en twee spiesen kruiselings geplaatst, waarom NEPΩ. KΛAT. KAICAP; t.z. palmboom, waarboven BPIT. waaronder KAI en L (jaar) IA (14).

Madden 185, 1.

78. Regeering van keizer Nero. *Claudius of Antonius Felix* 11^e landvoogd van Judea 52—60.

V.z. denneboom, waarom L (jaar) E (5) KAICAPOC; t.z. krans, waarin NEP—ΩNO—C.

Madden 158, 2.

79. *Eerste opstand der Joden* 66—70.

V.z. vat met twee ooren, waarom in 't Hebr.: „Jaar twee”; t.z. druivenblad, waarom in 't Hebreeuwsch „Bevrijding van Sion.”

Madden 206, 1. Levy 100, 1.

80. *Tweede opstand der Joden*, 132—135 onder *Simon Bar Cochba* (valsche Messias). Tweede jaar van den opstand.

V.z. driesnarige lier, waarom in 't Hebr.: „Simon”; t.z. denneboom in een krans, waarom in 't Hebreeuwsch „Bevrijding van Jerusalem.”

Madden 241, 1.

C. *Voortbrengselen uit Palestina.*

Kastje met houtsoorten: Sidr, Hab Errosch, Dom, Beleson (Vlierboom), Achor Suet, Setun (Olijvenhout, gepolijst en ongepolijst), Dschessaban, Annab, Achu Bahr Lut (Eik), Kekkai, Johannesbroodboom, Sarur (witte doorn), Sakkun (in de Vlakte van Jericho), Mös, Bahr Lut, Dshesafon, Bottom (wilde vijg), Wijnstok, Zure Lemoen, Tut-el-abjat (witte moerbezie), Abhar, Snober (forcha) (Gebergte v. Judea), Sisalacht (Sering), Tut-al-ahmar (Roode moerbezie), Durak (Abrikoos), Vijg.

Stukken van den „Abrahamseik” te Mamre, bij Hebron.

(a Geschenk van Louise von Trotha, 1^e Diacones te Beyruth, 1869, b van den Heer Conrad Schick, 1882.)

Tegenwoordig staat een traliwerk rondom dezen boom, zoodat het medenemen van stukken niet meer mogelijk is.

Pterocarpus Santalinum (volgens Prof. Veth het Almuggimhout) (1 Kon. 10:11, 12; 2 Kron. 9:10, 11).

Wortelstuk van een palmboom, gevonden in een der tempelgewelven.

Stuk van een olijfboom, op de tempelplaats (vervulling van Micha 3:12c, Jeremia 26:18).

Takje van een der oude olijfboomen uit Gethsemané.

Olijftakje met gedroogde vrucht; van den Olijfberg. Medegebracht door en geschenk van kapitein Pim.

Olijftakken met bloesems van den Olijfberg. Geschenk van den Zendeling S. Müller te Bethlehem.

Cupressus Sempervirens (Goferhout) (Gen. 6:14, Jes. 44:14).

Rozemarijntakje uit Gethsémané, in 1872 medegebracht door en geschenk van Ds. J. Westrik, Pred. te Cothen.

Bloem uit het dal van Saron (Hooglied 2:1). Geschenk als voren.

Blad van een plant bij de vijvers van Salomo (zie bl. 17). Medegebracht door en geschenk als voren.

Immortellen uit Silo. Medegebracht door en geschenk van kapitein Pim in 1869.

Veldbloemen uit Silo, van denzelfden.

Korenaar, in de nabijheid der Jacobsbron gegroeid. van denzelfden.

Korenaar uit Bethlehem, van denzelfden.

Gerst- en tarwearen uit Jerusalem.

Gerstaar op den berg Sion gegroeid. (Micha 3:12c). Medegebracht door en geschenk van C. W. M. v. de Velde, oud-luitenant ter zee, op zijne reis 1851—52. (Hij schreef: „Reis door Syrie en Palestina in 1851 en 1852”).

Takken en vruchten der *Cypressus*boomen van den berg Sion (Micha 3:12c en Jeremia 26:18), van den Heer Schick.

Pluim van rietgewas uit de Jordaan, van kapitein Pim.
Als voren van den zendeling S. Müller te Bethlehem.

Cederappel van den Libanon. Medegebracht door en
geschenk van Mevr. Bouma — Wiks, 1850.

Als voren van kapitein Pim, 1869.

Tak met drie Cederappels van den Libanon, van Louise
von Trotha, 1869.

Vrucht van een denneboom van den Libanon. Geschenk
van Caroline Sack, diacones te Beyruth, 1869.

Sodomsappels. Geschenk van den zendeling Müller, 1868.

Tarwearen uit het land der Philistijnen, van denzelfden,
1885.

Anastatica Hierochuntica, waaronder van buitengewone
grootte. (Rozen van Jericho). Geschenk van verschillende
reizigers.

Tak van de „Spina Christi”, tot een doornenkroon gevlochten.
Overgezonden 1879.

Colocynthis Vulgaris (witte kolokwint) (2 Kon. 4: 39, 40).

Granaatappel uit Jerusalem, overgezonden 1880.

Als voren uit Bethlehem, overgezonden 1868.

Als voren uit Damascus. Medegebracht door en geschenk
van Ds. G. H. van Senden, Predikant te Zwolle, van zijne reis
in 1850. (Schrijver van „Het Heilige Land, of mededeelingen
uit eene reis naar het Oosten, gedaan in de jaren
1849 en 1850 in gezelschap van H. K. H. de Prinses
Marianne der Nederlanden.”)

Vijgen uit Jerusalem, gegroeid 1880.

Aarde uitgegraven op den berg Moriah. Geschenk van
Bisschop Samuel Gobat in 1866. ¹⁾

1) Met deze aarde is het brandoffer altaar van den Tabernakel van
Ds. Schouten gevuld.

Wijn uit Jerusalem, gewas 1878.

Water uit de Jordaan, medegebracht door en geschenk van Dr. E. M. Beijma, conservator van de geologische afdeling van 's Rijksmuseum van Natuurl. Historie te Leiden; medegebracht 1852. (Zie ook Egyptische Oudheden, bl. 40.)

Water uit de Doodse Zee, van denzelfden.

Water van de beek Kedron in 1868 overgezonden, *a.* geschenk van den heer Sneller, vader van 't jongensweeshuis te Jerusalem, *b.* van Charlotte Piltz, diacones aldaar.

Water uit de bron Siloa (Jesaia 8:6, Joh. 9:7) (nu ook Maria-bron genoemd) geschenk van Charlotte Piltz.

Water van 't bad Bethesda, geschenk van Louise von Trotha in 1870.

Aarde uit Gethsémané, water uit de Jordaan, schelpjes van de zee van Tiberias; van de Doodse Zee, e. a.

Grashalmen en bloemen van Moriah, geschenk van den zendeling S. Müller.

Bloemen van verschillende plaatsen van Palestina.

Als voren, geschenk van Charlotte Piltz, 1866 en 1867.

Als voren, van C. W. M. van de Velde, 1851.

Bloemen van de berg Sion, van de zendeling S. Müller. 1885.

Gerstaren op den berg Sion, gegroeid in 1884, als voren.

Takjes en bloemen van den berg Sion.

Honig uit Ramallah, bij Jeruzalem, overgezonden door den zendeling-leeraar G. Nijland, aldaar.

D. *Insecten, Versteeningen, Varia.*

Insecten.

• Spin uit Jerusalem.

4 Schorpioenen uit Jerusalem.

4 Sprinkhanen van de plaag 1866.

2 Torren, levend overgekomen in de aarde van den berg Moriah, welke Bisschop Gobat in 1867 overzond. (Zie pag. 28 onderaan.)

Versteeningen.

Versteende Ammoniet in kalksteen, gevonden op den o. helling van den Olijfberg.

Versteening van een visch, gevonden op den Libanon, 3000 voet boven den waterspiegel, geschenk van Louise van Trotha in 1869.

Als voren van twee visschen, gevonden ten oosten van Jaffa, geschenk van Mevr. Bouma—Wiks.

Versteende olijven, overgezonden 1885.

Als voren, gevonden op den Libanon, geschenk van Kapitein Pim.

Versteende St. Jacobs schelp, geschenk van denzelfden.

Versteende Ammoniet van den Libanon, geschenk van denzelfden.

Varia.

Het boek Esther, in zeer klein Hebr. schrift op 't fijnste perkament geschreven, $1\frac{1}{2}$ meter lang. In kunstig bewerkt zilveren kokertje, waarbij een koker van olijvenhout zich bevindt, tot berging van den zilveren. Overgezonden 1885, door C. Schick, te Jeruzalem.

Zwarte steen (Bitumen?) uit de nabijheid van „Nebi Musa” (volgens de Mahomedanen het graf van Mozes) ten N. O. van het klooster Mar-Saba op de tempelplaats.

Verschillende steentjes als: van den berg Sion, geschenk van Mevr. Bouma—Wiks; van de klaagplaats der Joden, geschenk van C. W. M. van de Velde; als voren van Charlotte Piltz; uit de Doode Zee; uit de Jordaan; uit het Herdersveld; geschenk van Mevr. Bouma—Wiks.

Steentjes uit het zoogenaamde versteende Erwtenveld bij Bethlehem, geschenk van Mevr. Bouma—Wiks.

Dit veld heeft zijn naam naar den vorm der steentjes welke aldaar gevonden worden. Zij zijn roodachtig van kleur.

Steen uit de Jordaan, waarop de doop van Christus is uitgehouwen, 1880.

Mozaiksteentjes van verschillende kleuren, uit de Moskee „Kubbet es Sachra”.

Stukje geschilderd glas uit dezelfde moskee.

Gebedsmantel uit Jerusalem overgezonden 1880. (Num. 15:18, Deut. 22:12.)

Gedenkcedels van buitengewone grootte, als voren. (Deut. 6:8 etc). Gedenkcedels van deze grootte werden door de Farizeën gebruikt (Matth. 23:5, „Zij maken hunne gedenkcedels breed.”)

Gedenkcedels van gewone grootte, als voren.

Doekje met Arabische opschriften, geborduurd door kinderen uit de Evangelische school op Sion 1866.

Bakje van asphalt uit de Doode zee met Arab. opschriften. Overgezonden 1866. Andere voorwerpen van asphalt in 1885 door de zendeling S. Müller overgezonden.

Onbewerkte asphalt.

Verschillende voorwerpen van olijvenhout.

Bidsnoeren, kruizen en andere voorwerpen van olijvenhout, paarlemoer etc. waarbij een groot kruis van olijvenhout van den Olijfberg, om welks dwars-balk eene doornen-

kroon van de „Spina Christi” gevlochten is. In 1885 overgezonden door den Zend. Müller, te Beth-lehem.

Kruis van rood geaderd marmer, geschenk van Mr. J. I. D. Nepveu, griffier in het voormalig Provinciaal Gerechtshof van Utrecht.

Brieven met zegels van Bisschop Gobat en van Charlotte Piltz, ter begeleiding van de aarde van Moria; overgezonden 1869.

Deze dienen tot bewijzen der echtheid van de aarde, welke zeer diep is uitgegraven. Daar het graven op dezen berg streng verboden is, kostte het den bisschop veel moeite die machtig te worden, om ze over te zenden voor het doel: de vulling van het Brandoffer-altaar met gewijde aarde.

Koperen inktkoker van antieken vorm, geschenk van kaptein Pim 1871.

E. *Joodsche voorwerpen, niet uit Palestina.*

Mezouza of Deurpostcedel. (Deutr. 11 : 13—20.) Gebruikt door Dr. A. Capadose. Van hem ten geschenke ontvangen 1872.

Zakje met tephilim of gedenkcedels, afkomstig van Prof. S. Rau.

Als voren, afkomstig van Prof. B. S. Cremer.

Als voren, zonder riemen van Prof. Rau.

Oude deurpostcedels in houten kokertjes, afkomstig als voren.

Perkamenten rol, waarop in prachtig Hebreeuwsch schrift het boek Esther geschreven is.

Egyptische Oudheden.

In 1885 gaf de welbekende Egyptoloog Dr. W. Pleyte te Leiden eene „Beschrijving” uit „van de verzameling Egyptische Oudheden van Ds. L. Schouten Hz. te Utrecht”, gedrukt bij E. J. Brill te Leiden. Die beschrijving is niet alleen voorzien van belangrijke mededeelingen over Egyptische oudheden (zooals vertalingen van gedeelten uit het Doodenboek) maar ook van de hieroglyphen die zich op de oudheden van Ds. Schouten bevinden.

Slechts een klein getal exemplaren is gedrukt. Om die reden volgt hier de opsomming dier oudheden, doch zonder hieroglyphen en bijzondere mededeelingen.

A. *Lijkvazen.*

1—4. Serie Lijkvazen „Canopen”, van witten kalksteen, gemiddeld hoog 31¹⁾. Op de voorzijde dezer vazen staat een op alle gelijkloidend opschrift: „Woord voor Osiris ²⁾ den koninklijken schrijver; Amonemhat, zoon van Paschetuhor.”

1) De hoogte is in centimeters aangegeven.

2) De afgestorvene heette Osiris N. N.; hier dus Osiris Amonemhat.

Naar den naam en de korthed der zegswijze te oordeelen uit de 12^e dynastie (2350 jaar voor onze jaartelling). Ds. Schouten kocht deze vazen van den Heer E. Allemant te Cairo, die ze van het museum te Boulaq had ontvangen.

5. Lijkvaas met den kop van een jakhals als deksel, albast, hoog 39. Afkomstig van wijlen A. W. Ruysenaers, consul te Alexandrie.

6. Lijkvaas van gebakken aarde, met menschenhoofd als deksel, hoog 29. Afkomstig als voren.

B. *Lijkgesteenten.*¹⁾

7. Geschilderde kalksteen. De gevleugelde zonnescijf zweeft boven Ra-harmachis, aangebeden door den afgestorvene met zijne vrouw. Bij de zonnescijf staat: „Bahut, heer des hemels.” De namen der personen zijn uitgewischt. Afkomstig als voren, hoog 32, breed 19.

8. Kalksteen. Osiris in de gedaante eener Mumie, gekroond met de Atefkroon; vóór hem de afgestorvene, eene vrouw. Afkomstig als voren; hoog 30, breed 23. Opschrift: „Koninklijk offer aan Osiris, den bewoner van het Westen, den Heer van Abydos.” Gebed: „Moge hij schenken offers van drank en spijs, vleesch, gevogelte en allerlei voortreffelijke en reine zaken.” „Aan den geest van Osiris, de meesteres des huizes Taha (de koe) dochter van den goddelijken vader (priester) Psametichus, zoon van de meesteres des huizes Anrou, wier mond werkt.”

1) Alle zijn aan de bovenzijde half rond, dus uit Thebe. Op alle steenen zijn tafels met offers afgebeeld.

9. Kalksteen. Osiris, Horus, en Isis, aangebeden door den afgestorvene. Afkomstig als voren, hoog $29\frac{1}{2}$ breed 24. Opschrift: „Koninklijk offer aan Osiris, den bewoner van het westen, den grooten God, den Heer van Abydos, Unofris (het goede wezen), den vorst der eeuwigheid, den erfgenaam der goden, den rustige van hart, den Heer der twee werelden.

Gebod: „Hij geve duizende offers van spijsen, duizende dranken, duizende koeien, duizende eenden, duizende vazen wierook, duizende oliën, duizende wijnsoorten, duizende vaten melk aan Osiris, den priester van Amon, Auf (stuk vleesch) zoon van de meesteres des huizes Pepi (het kind).

10. Kalksteen. Osiris en Isis, aangebeden door „vanger van jonge vogels”. Opschrift: „woord voor Osiris, den Heer van den tijd”. Gebod: „Moge bij geven een overvloed van offers aan Osiris, den afgestorvene.” Hoog $33\frac{1}{2}$, breed 22. Geschenk van Mej. J. E. Valckenier, te 's Gravenhage.

11. Kalksteen. Bovenaan twee oogen en twee jakhalzen, de bewakers van Noord en Zuid. Opschrift: „Koninklijk offer aan Osiris, den bewoner van het Westen en Apuot (den jakhals) den Heer van Tosar. Gebod: „Mogen zij geven, drank- en spijsoffers, koeien, eendvogels en wierook, aan den geest van den schilder Ab, zoon van Aatau, den rechtvaardig verklaarde.” Onder deze opschriften is de familie van den afgestorvene afgebeeld en wel:

Aatau en zijne vrouw Aku

Kent

Aatau, Abu, Nofreui, Horti.

Sebakem heb.

Daartusschen als opschrift: „koninklijk offer aan Osiris, den Heer van Abydos, voor den geest van.” De

figuren zijn geschilderd. Hoog $33\frac{1}{2}$, breed 22. Geschenk als voren.

C. Lijkbeeldjes.

12 en 13. Uschebti (lijkbeeldjes) van koning *Menmara Seti Meneptah I*, XIXe dynastie. Het begin van het opschrift luidt: „Verheerlijking van Osiris, den koning, zon, die de waarheid vestigt, den rechtvaardig verklaarde,” en verder: „Uschebti van *Seti*, den geliefde van Ptah, den rechtvaardig verklaarde” Sycomoren-hout, hoog 19, aangekocht uit de verzameling Posno, die te Parijs in 1883 geveild is.

14. „De magazijnmeester *Horaritief*.” Opschrift: „Het hoofd van het magazijn, Horus heeft hem verwekt, den rechtvaardig verklaarde”, kalksteen, hoog 17. ¹⁾

15. Opschrift: „Ra de eerwaardige.” Grauwe kalksteen, hoog 14.

16. Opschrift: „Zachtmoedige Ra.” Verglaasd aarde werk, hoog 19. Het beeldje is van „*Hophra*” en dus tijdens de XXVIe dynastie (685—525 v. Chr.).

17. „Apu”. Albast. hoog 17. Geschenk van Mej. Valckenier.

18. „De overste der soldaten Bes” verglaasd aardewerk, hoog 10.

19. „De zangeres van Amon, krans van Mut”, verglaasd aardewerk, hoog $10\frac{1}{2}$. Afkomstig Ruysenaers.

20. „*Ptah*, de eerwaardige zoon van de Guldene (bij-

1) Voor zoover de afkomst niet vermeld staat, zijn deze beeldjes aangekocht bij de Heeren Rollin en Feuillant te Parijs.

naam van Isis) de rechtvaardig verklaarde". Verglaasd aardewerk. Hoog $10\frac{1}{2}$.

21. „*Oahabra*, Hophra". Vergl. aardew. h. 11.

22. „De schoone . . . zoon van de vurige". Vergl. aardewerk h. 11.

23. Lijkbeeldje van beschilderd hout, hoog $20\frac{1}{2}$. Afkomstig uit de verz. Posno. Opschrift: „De priester van *Amon* van Thebes, die de wereld doet staan".

24. Lijkbeeldje van beschilderd hout, hoog 21, afkomstig als voren. Opschrift: „De meesteres des huizes *Taani*, de lieflijke".

25. Houten lijkbeeldje, hoog 29, afkomstig als voren.

26—32. 7 Lijkbeeldjes, gemiddeld hoog 14, van verschillende stof, met onduidelijke hieroglyphen.

33. Houten, beschilderde doos; vierkant, hoog 55. Zij diende voor het bewaren van lijkbeeldjes. Op het deksel zit een gekroonde Sperwer, van beschilderd hout. Op de wanden zijn afgebeeld: een poort, eene mumie in een boot, twee offerende Cynocephalen, de vier geniën des doods, etc. Afkomstig, verz. Posno.

D. Gedeelten van Mumien.

34. Mumie eener kat, ingewikkeld in linnen, met blauwe kralen versierd. Afkomstig Ruysenaers.

35. Hoofd eener Mumie van een man, zwart van kleur, uit Memphis, met rood bruin haar.

36. Doodkistje van een Sperwer, brons, lang 19, hoog $14\frac{1}{2}$. Aan de achterzijde opengebroken en thans ledig.

Op het kistje een bronzen, gekroonde Sperwer. De oogen, oorspr. van kwarts, in goud gevat. Aangekocht bij de H.H. Rollin en Feuardent te Parijs.

37. Verschillende stalen lijnwaad of Byssus van eene Mumie uit den Ptolemeëntijd. In lijst, achter glas. Hierbij in eene flesch, eene vrij groote hoeveelheid Byssus, afkomstig van dezelfde Mumie.

38. Een met harst en pik doortrokken verkoold stuk van de dijbeen-omkleeding van voornoemde Mumie.

39. Stukje van de kroon der gerechtigheid, welke het hoofd van genoemde Mumie omgaf; bij de stalen onder 37 vermeld.

De kroon is samengesteld uit bladeren van den *Mimusops*, aangeengehecht met strookjes Doum-palmblad.

E. *Godenbeelden.*

40. Osiris, rechter der onderwereld, voorgesteld als Mumie. Brons. De oogen van kwarts, met goud ingelegd. Hoog z. voetstuk 85. Opschrift op den voet van het beeld: „Aan Osiris die het leven geeft, Aimhotep, zoon van Nesira” (= die Ra, den zonnegod toebehoort). Dit beeld is door den Onderkoning van Egypte ten geschenke gegeven aan wijlen Prins Lodewijk Bonaparte. Na diens dood is het te Parijs geveild, aangekocht door de H.H. Rollin en Feuardant en door deze weder aan Ds. Schouten in 1880.

41—45. Osirisbeeldjes van brons; twee grootere, geschonden, drie kleinere, ongeschonden (waarvan het kleinste als amulet gebruikt is). Afkomstig Ruyssenaers.

46. Isis, aan Horus de borst gevende. Zij heeft de maanschijf, tusschen twee koehoornen, op het hoofd. Hoog 24. Afkomstig en aangekocht als N°. 40.

47. Horus als kind, Harpokrates, met den wijsvinger der rechterhand aan den mond. Brons. Hoog 13. Aangekocht als N°. 40.

48. Aimhotep, god der geneeskunst; zittend bronzen beeldje. Op de knieën ligt eene geopende rol, waarop staat: „Aimhotep de geliefde van Ptah, de zoon van Beset” (het laatste zeer onduidelijk en onzeker). Aangekocht als N°. 40.

49. Chnum, de formeerder van alles, met ramshoofd. Hoog 18¹/₂. Afkomstig verzameling Posno.

50. De stier Apis. Hoog 10, lang 9. Brons. Opschrift, gedeeltelijk leesbaar: „Osiris hapi” (Serapis). Aangekocht als N°. 40.

51. Kat, symbool der godin Beset of Bubastis. Brons. Hoog 17¹/₂. Aangekocht als voren.

F. Scarabeen, enz.

52. Groote Tor van serpentijnsteen, voorzien met een zevenregelig opschrift uit het Doodenboek, hoofdstuk 30, doch bijna onleesbaar. Geschenk van Mej. Valckenier.

53. Scarabee van dezelfde stof, doch kleiner en zonder opschrift. Geschenk als voren.

54—56. Drie scarabeën van brons, serpentijnsteen en kalksteen. Aangekocht als N°. 40.

57. Halsketting van groene, verglaasde kralen, waar-

aan een beeldje van den genius des doods „Amset” hangt. Afkomstig van Ruysenaars.

58. Houten arm van een beeldje, rood beschilderd.

59. Tichelsteen, opgegraven in de Delta, in bijzijn van wijlen Dr. E. M. Beyma, conservator van de geologische afdeeling van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden in 1852; na diens dood aangekocht door wijlen B. Th. Baron van Heemstra in 1874. Uit diens verzameling aangekocht in 1880. Lang 35, breed en hoog 18. De steen beantwoordt geheel aan de beschrijving in Exod. 5:7, enz.

60. Vaasje van gebakken aarde. Hoog 7. Afkomstig van Ruysenaars.

61. Graankorrels bij eene Mumie gevonden. Afkomstig als voren.

Kerkelijke Oudheden.

Twee heele en een halve hostie, groot formaat van gebakken brood, uit het begin der 17de eeuw, en wel van de Grieksche kerk (blijkbaar uit de Grieksche letters daarop). Zij hebben deel uitgemaakt van de verzameling van den beroemden oudheidkundigen Cornelis¹ van Alkemade. Geschenk van Dr. G. D. J. Schotel te Dordrecht, Emer.-predikant van Tilburg.

Spijker, waarbij een holle ijzeren nagel tot berging, welke vóór den tijd van den beeldenstorm in een der Zuid-Nederlandsche kerken bewaard werd, en, die volgens de overlevering, door keizerin Helena op Golgotha gevonden is.

Eveneens geschenk van Dr. G. D. J. Schotel en afkomstig uit de verzameling van Cornelis van Alkemade.

Stukjes been van de reliquiën van St. Pontiaan. Deze reliquiën werden vroeger in de Domkerk te Utrecht bewaard, thans in de hoofdkerk der Oud-Bisschoppelijke Cleresy, onder 't altaar. Geschenk van den Hoogeerw. Heer C. J. Mulder, Aarts-Priester en Deken van het Aartsbisdom Utrecht.
